

Gerard París Aixalà

JOSEP COMAPOSADA I GILI, UN TARRESÀ OBLIDAT, AVI DEL SOCIALISME CATALÀ

Introducció

Josep Comaposada va ser, sens dubte, un dels principals dirigents del primer socialisme català. A la seva llarga trajectòria política, que comprèn gairebé mig segle, cal afegir-hi la seva intensa activitat publicista en diaris i setmanaris socialistes. En els darrers anys s'ha realitzat un considerable esforç de recuperació de la memòria dels dirigents de l'obrerisme i en el cas de Comaposada tenim entrades en diversos diccionaris biogràfics¹ i sobretot l'extensa biografia que publicà David Ballester.² No obstant això, totes aquestes biografies recents comencen situant erròniament la seva localitat natal a Vilobí del Penedès.

Aquesta incorrecta ubicació del lloc de naixement en gairebé tots els apunts biogràfics sobre Comaposada es pot atribuir a un error que s'ha anat repetint en el temps sense ser esmenat. Això, sumat al fet que abandonés la seva localitat natal tan jove, ha causat que la memòria dels seus primers anys caigués en l'oblit i es donessin per bones les escasses referències publicades relatives a la primera etapa de la seva vida. El primer error que hem detectat en aquest sentit és el que cometé el socialista i cooperativista osonenc Joan Codina Vivet en un article a *El Socialista*³ l'any 1925 en motiu del reingrés al PSOE de Comaposada. En aquest escrit Codina es referia a Comaposada com «el abuelo»⁴ dels socialistes catalans i n'esbossava un breu perfil biogràfic que començava assegurant que havia nascut a la localitat de «Viloví (Tarragona)». Codina coneixia personalment a Comaposada i per tant podia saber de primera mà aquest detall biogràfic. La semblança fonètica de Vilobí amb Vilosell (la localitat d'origen del seu pare) o Vimbodí (la població de certa entitat més propera a Tarrés) ens fa pensar que Codina cometés aquest error en escriure l'article de memòria.

Vuit anys després, quan morí Comaposada, els autors dels obituaris publicats a *El Socialista*⁵ i al *Boletín de la UGT*,⁶ mencionaren que havia nascut al poble de «Terra (Lérida)». Tot i que aquest

¹ Per exemple a María Teresa MARTÍNEZ DE SAS, Pelai PAGÈS I BLANCH (coord.) (2000), *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, Barcelona, Universitat de Barcelona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 411-413.

² David BALLESTER (2005), *Josep Comaposada, biografia d'un socialista*, Barcelona, Fundació Rafael Campalans.

³ *El Socialista*, Madrid, núm. 5253, 05-12-1925, p. 4.

⁴ Per analogia amb el fundador del PSOE, Pablo Iglesias Posse, conegut popularment en aquells anys com *el abuelo*.

⁵ *El Socialista*, Madrid, núm. 7744, 30-11-1933, p. 3.

⁶ *Boletín de la Unión General de Trabajadores de España*, Madrid, núm. 60, desembre 1933, p. 453.

cop la informació proporcionada era correcta, la transcripció del nom no va ser prou acurada i no corresponia a cap localitat existent.⁷

L'any 1964, des de l'exili, el socialista madrileny Andrés Saborit va incloure una breu biografia de Comaposada en la seva sèrie d'articles *Recuerdos del tiempo joven*.⁸ En aquest cas, les fonts de Saborit devien ser prou fiables i menciona correctament Tarrés com el lloc de naixement de Comaposada. Tres anys més tard, Pere Foix publicà a Mèxic una biografia del socialista Manuel Serra i Moret en què també va incloure una aproximació biogràfica a la figura de Comaposada.⁹ No obstant això, en aquest cas Foix torna a situar el seu lloc de naixement a Vilobí del Penedès, segurament utilitzant com a referència l'article d'en Codina tot i que no el cita. A partir de llavors, tots els apunts biogràfics que s'han anat publicant han insistit a ubicar erròniament la seva localitat natal en aquest poble del Penedès.¹⁰

Primers anys

Josep Comaposada i Gili va néixer a Tarrés el 19 de desembre de 1859.¹¹ El dia següent va ser batejat amb els noms de Josep, Gabriel i Tomàs, sent padrins el seu avi patern Josep Comaposada i Nogué i la seva àvia materna Maria Palau i Pàmies. Els seus pares eren el mestre de cases vilosellenc Jaume Comaposada¹² i Lluch (1832¹³-1904¹⁴) i la tarresana Paula Gili i Palau (1838¹⁵-1874¹⁶), filla de cal Coix¹⁷, que s'havien casat a Tarrés tot just un any abans, el 1858¹⁸. Després de Josep, nasqueren Antònia (1862)¹⁹, Raimunda (1864)²⁰ i Beatriu (1867)²¹. El matrimoni Comaposada-Gili va residir a Tarrés almenys fins al 1867. L'any 1871 trobem al matrimoni establert al Vilosell,²² on tingueren un altre fill: Marcel·lí (1873²³-1874²⁴). Paula Gili morí al Vilosell el 1874 i el seu vidu es tornà a casar al cap d'uns mesos amb Maria Roig i Anguera, de l'Espluga de Francolí.

⁷ Tant Xavier Cuadrat com David Ballester atribueixen a un error que es mencioni una localitat inexistent en comptes de Vilobí. David BALLESTER (2005), *Josep Comaposada...*, p. 113. Xavier CUADRAT (1976), *Socialismo y anarquismo en Cataluña* (1899-1911). *Los orígenes de la C.N.T.*, Edic. de la Revista de Trabajo, Madrid, p. 134.

⁸ *Le Socialiste*, París, núm. 119, 26-03-1964, p. 5.

⁹ Pere Foix (1967), *Serra i Moret*, Ciutat de Mèxic, Editores Mexicanos Unidos, p. 94.

¹⁰ Entre altres, l'entrada al Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans, la Gran Enciclopèdia Catalana, el Diccionari d'Història de Catalunya, l'Enciclopèdia Espasa, la biografia publicada per la Real Academia de la Historia, el Diccionario Biográfico del Socialismo Español i l'exhaustiva biografia que li dedicà David Ballester.

¹¹ Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT), Fons parroquial de Tarrés, Llibre de baptismes, òbits i matrimonis 1851-1902, p. 52.

¹² Els Comaposada vilosellencs foren una nissaga de mestres de cases procedents de Casserres, al Berguedà. El primer membre d'aquesta nissaga, Adjutori Comaposada, rebesavi de Josep Comaposada i Gili, havia nascut a Casserres i es casà al Vilosell el 1749.

¹³ AHAT, Fons parroquial del Vilosell, Llibre de baptismes 1807-1851, f. 99v.

¹⁴ AHAT, Fons parroquial del Vilosell, Llibre d'òbits 1867-1912, f. 114v.

¹⁵ AHAT, Fons parroquial de Tarrés, Llibre de baptismes, òbits i matrimonis 1832-1851, p. 21.

¹⁶ AHAT, Fons parroquial del Vilosell, Llibre d'òbits 1867-1912, f. 20v.

¹⁷ Josep M. PASQUAL PALAU (2017), *Pedres, fites, cases i gent: Tarrés onomàstica familiar*, Juneda, Fonoll.

¹⁸ AHAT, Fons parroquial de Tarrés, Llibre de baptismes, òbits i matrimonis 1851-1902, p. 19.

¹⁹ AHAT, Fons parroquial de Tarrés, Llibre de baptismes, òbits i matrimonis 1851-1902, p. 69.

²⁰ AHAT, Fons parroquial de Tarrés, Llibre de baptismes, òbits i matrimonis 1851-1902, p. 92.

²¹ AHAT, Fons parroquial de Tarrés, Llibre de baptismes, òbits i matrimonis 1851-1902, p. 110.

²² AHAT, Fons parroquial del Vilosell, Llibre de confirmacions 1860-1927, f. 13v.

²³ AHAT, Fons parroquial del Vilosell, Llibre de baptismes 1867-1897, f. 30r.

²⁴ AHAT, Fons parroquial de Vilanova de Prades, Llibre d'òbits 1852-1887, p. 104. Va morir amb deu mesos d'edat estant a dida a Vilanova.

D'aquest segon matrimoni en nasqueren quatre fills més, tots al Vilosell: Maria (1875),²⁵ Carme (1877²⁶-1878²⁷), Ramon (1879)²⁸ i Assumpta (1883²⁹-1883³⁰). De tots els germans de Josep Comaposada, sabem que sobrevisqueren a la infantesa Raimunda, Beatriu, Maria i Ramon.

De la migrada petjada documental dels anys d'infantesa de Josep Comaposada tenim també el registre de la seva confirmació al Vilosell el 15 de novembre de 1862,³¹ quan estava a punt de complir els tres anys i encara vivia a Tarrés. Rebé el sagrament de mans del bisbe d'Urgell Josep Caixal i Estradé, que en les seves habituals visites al seu poble natal solia aprofitar per confirmar els infants, fet que atreia també gent dels pobles de la rodalia.

Entre 1868 i 1870 no hem localitzat notícies de la família Comaposada-Gili ni a Tarrés ni al Vilosell. És possible que emigressin a Barcelona l'any 1868 com sembla apuntar Joan Codina³² i que després tornessin al Vilosell deixant a Josep a la ciutat on ja devia estar aprenent l'ofici de sabater. No es pot descartar, però, que Josep marxés sol a Barcelona amb una edat molt primerenca com es desprèn del testimoni de la seva filla Mercè.³³

El 20 de maig de 1886, amb 26 anys, Josep Comaposada es casà a la parròquia dels Sants Just i Pastor amb la barcelonina Isabel Guillem i Cervera, de 18 anys.³⁴ Van viure inicialment al número 4, 4t pis del carrer de Picalquers i al cap d'un temps al número 18, 4t pis del carrer de Ferlandina. Ambdós domicilis estan situats a l'actual barri del Raval. Van tenir 4 fills: Julieta (1887),³⁵ Eusebi (1890³⁶-1893³⁷), Carme (1894)³⁸ i Mercè (1900).³⁹ Excepte el fill, que va morir de diftèria abans de fer els tres anys, sabem que les tres filles de Josep Comaposada eren vives quan aquest morí el 1933.

Josep Comaposada i Gili.

Font: Fundación Pablo Iglesias (Madrid).

²⁵ AHAT, Fons parroquial del Vilosell, Llibre de baptismes 1867-1897, f. 38v.

²⁶ AHAT, Fons parroquial del Vilosell, Llibre de baptismes 1867-1997, f. 45r.

²⁷ AHAT, Fons parroquial del Vilosell, Llibre d'òbits 1867-1912, f. 30v.

²⁸ AHAT, Fons parroquial del Vilosell, Llibre de baptismes 1867-1997, f. 52r.

²⁹ AHAT, Fons parroquial del Vilosell, Llibre de baptismes 1867-1997, f. 72r.

³⁰ AHAT, Fons parroquial del Vilosell, Llibre d'òbits 1867-1912, f. 41r.

³¹ AHAT, Fons parroquial del Vilosell, Llibre de confirmacions 1860-1927, f. 2v.

³² *El Socialista*, Madrid, núm. 5253, 05-12-1925, p. 4. Codina comença la biografia de Comaposada dient: *Nacido en Viloví (Tarragona) en los días de la revolución de septiembre de 1868, pasó con su familia a residir en Barcelona*. Una lectura textual d'aquesta introducció dona dues dades errònies: el lloc i la data de naixement. Canviant la coma de lloc, es podria donar cert crèdit a la hipòtesi que emigrés amb la família a Barcelona el 1868.

³³ Martha A. Ackelsberg recull el testimoni de Mercè Comaposada: «El seu pare havia emigrat a Barcelona des de l'Aragó rural als primers anys de l'adolescència per escapar de la pobresa extrema, aprendre un ofici i trobar una feina. Es va fer sabater, però principalment era un *treballador cultural*». La referència a la seva procedència de l'Aragó rural òbviament és errònia. Martha A. ACKELSBURG (1991/2005), *Free Women of Spain: Anarchism and the Struggle for the Emancipation of Women*, Oakland, AK Press, p. 121.

³⁴ Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona, Matrimonis 1886, Índexs A-z. Isabel, nascuda el 1868 al Fondo de Valldonzella (aleshores un barri als afores de Barcelona), era filla de Josep Guillem i Valls, assaonador de Barcelona i de Julieta Cervera i Guinart, de Sanata (Vallès Oriental).

³⁵ Registre Civil de Barcelona. Naixements. Llibre 120-3, f. 67.

³⁶ Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona, Naixement 1890, Índex A-z.

³⁷ Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona, Defuncions 1893, Índex A-z.

³⁸ Registre Civil de Barcelona. Naixements. Llibre 45-6, f. 50.

³⁹ Registre Civil de Barcelona. Naixements. Llibre 87-6, f. 82.

Activisme socialista

A Barcelona, Josep Comaposada va freqüentar els ambients obreristes d'aquells anys i va abraçar els ideals socialistes, començant la seva militància el 1884. Dos anys després, el 1886, ja era vocal de l'Agrupació Socialista de Barcelona⁴⁰ i el 1888 va participar en dos esdeveniments cabdals que es van celebrar a Barcelona: la fundació de la UGT i el primer congrés del PSOE. En el cas del sindicat, es va decidir que la direcció, encapçalada per Antonio García Quejido com a president, romangués a Barcelona. En canvi, el partit obrer el dirigiria Pablo Iglesias des de Madrid.

El 1890, juntament amb els també socialistes Toribio Reoyo i García Quejido, va prendre part en l'organització del primer Primer de Maig celebrat a Barcelona. Després d'un míting al Teatre Tívoli, una manifestació de 20.000 obrers va recórrer els carrers de Barcelona i lliurà un escrit reivindicatiu al governador civil. Comaposada defensà, des de les publicacions socialistes, seguir una política de reivindicacions moderades enfront del criteri dels anarquistes d'iniciar la vaga general.⁴¹

El 1891 va ser un dels candidats del PSOE a Corts pel districte de Barcelona-ciutat. Repetí candidatura a les eleccions de 1893 i 1901, presentant-se a més a més el 1893 per Almeria⁴² i el 1903, per Tortosa.

L'octubre de 1892 es va celebrar a Màlaga el III Congrés de la UGT, i Comaposada en va sortir elegit president en substitució d'Antonio García Quejido. En aquell moment, el sindicat reunia 97 seccions i uns 8.000 federats. Comaposada va dirigir la UGT des del desembre de 1892 fins al novembre de 1894, quan després del IV Congrés celebrat a Madrid, García Quejido tornà a dirigir el sindicat com a secretari.⁴³

Després de l'etapa a la direcció del sindicat, l'activitat pública de Comaposada va disminuir d'intensitat durant uns anys. David Ballester apunta a les tensions internes entre els nuclis socialistes barcelonins com una possible causa d'aquesta davallada d'activitat. També assenyalava la situació d'excepcionalitat que vivia Barcelona degut als atemptats (com el del Liceu de 1893 o el de la processó de Corpus de 1896) i la progressiva pèrdua d'efectius tant del PSOE com de la UGT a Catalunya.⁴⁴ Com a culminació d'aquest procés de pèrdua de pes de les seccions catalanes al sindicat, el 1899 la direcció de la UGT abandonà definitivament Barcelona per traslladar-se a Madrid.

AÑO II.	MADRID, 23 DE DICIEMBRE DE 1887.	NUM. 94.
EL SOCIALISTA		
ORGANO DEL PARTIDO OBRERO		
<p>SUSCRIPCIÓN POR TRIMESTRE: España, 1 peseta; Ultramar, 1,25; Portugal, 1,50; Otros países, 1,75. YENYEA: Paquete de 30 números, una peseta. Los pagos se efectúan en libranzas del Giro Mutuo ó en letras de fácil cobro. No se servirá ninguna suscripción cuyo pago no se hubiere efectuado.</p>	<p>APARECERÁ LOS VIERNES</p> <p>REDACCION Y ADMINISTRACION, HERRAN-CORTES, S. PHAL.</p> <p>Horas de oficina: de ocho á diez de la noche.</p>	<p>Las suscripciones se reciben: en Madrid, en la Administración, y en provincias, en el domicilio de los corresponsales del periódico ó dirigiéndose directamente al Administrador. La correspondencia de Redacción, á nombre de Pablo Iglesias; la de Administración, al de Juan Gómez Crespo.</p>

Capçalera de *El Socialista*. Font: "Fundación Pablo Iglesias (Madrid)".

Aquell mateix any Comaposada va reprendre la publicació habitual d'articles a *El Socialista*, amb la secció «Crònica barcelonenses». Ja havia col·laborat amb l'òrgan del PSOE entre 1887 i 1891 com a corresponent de Barcelona. En les diverses etapes que va col·laborar amb aquesta publicació va arribar a escriure més de 700 articles. Si bé *El Socialista* fou el mitjà en què més col·laboracions va publicar, Comaposada també havia escrit amb anterioritat a *El Obrero*, portaveu

⁴⁰ David BALLESTER (2005), *Josep Comaposada...*, p. 115.

⁴¹ David BALLESTER (2005), *Josep Comaposada...*, p. 17-23.

⁴² *La Crónica Meridional*, Almeria, any XXXIV, núm. 9846, 07-03-1893, p. 2.

⁴³ David BALLESTER (2005), *Josep Comaposada...*, p. 24-25.

⁴⁴ David BALLESTER (2005), *Josep Comaposada...*, p. 27-28.

del Partit Democràtic Socialista Obrer Espanyol. El 1903 va ser nomenat director del setmanari *La Guerra Social*, òrgan de la recent creada Federació Socialista Catalana (FSC). Entre 1905 i 1906 va col·laborar a *La lucha social* i va dirigir *La Ilustración Obrera* entre 1906 i 1907. Entre 1908 i 1909 fou redactor en cap de *La Internacional*. Més tard escriuria a *La Justicia Social*, òrgan dels socialistes de Reus i més tard també de la FSC i a *La Nació*, quan es publicava amb el subtítol de «Setmanari Socialista Català» el 1917. També va col·laborar a *Justicia Social*, setmanari òrgan de la Unió Socialista de Catalunya (USC), entre 1923 i 1925, i per últim dirigiria *Justicia*, l'òrgan de la Federació Catalana de la UGT creat el 1928. De les publicacions editades a Madrid, a part de *El Socialista*, va escriure a *La Nueva Era*, *La Revista Socialista*, *El Socialismo*, *Vida Socialista*, *Acción Socialista* i al *Boletín de la Unión General de Trabajadores*. També va ser corresponsal de dos diaris socialistes europeus: *L'Humanité* de París, a l'època que el dirigia Jean Jaurès,⁴⁵ i al *The Daily Citizen* anglès.⁴⁶ Més esporàdicament, també trobem articles de Comaposada a la premsa republicana de Barcelona, a *La Campana de Gràcia*⁴⁷ o a *El Diluvio*,⁴⁸ així com al setmanari republicà de Tortosa *El Pueblo*.⁴⁹

Tot i l'activitat política i periodística, Josep Comaposada no va deixar mai d'exercir el seu ofici de sabater i va estar implicat en les reivindicacions de l'ofici com ara l'establiment de la jornada laboral de 8 hores i l'aboliment del treball a preu fet. Però dins de les societats d'ofici hi havia fortes discrepàncies sobre els mitjans a emprar per aconseguir els objectius, i mentre els anarquistes propugnaven l'ús de la vaga general, els socialistes, més minoritaris, eren partidaris de la moderació. En aquest context cal situar un episodi que afectà directament Josep Comaposada l'any 1903, arran d'una vaga general dels sabaters de Barcelona. Segons Emili Salut, en una de les assemblees on es discutia el curs de la vaga, es «calumnià de traïdor a la causa obrera, un home honrat i constant militant societari, Comaposada». Per Salut, Comaposada era «un obrer reflexiu i antic socialista ... un home de caràcter reposat, tombant a la mitjana edat». En la seva intervenció davant l'assemblea, «Comaposada recomanava als companys vaguistes que no s'il·lusionessin amb retòriques revolucionàries, si és que volien guanyar alguna positiva millora, reglamentant l'ofici amb noves bases de treball». Segons Salut, aquestes paraules causaren un pessim efecte en els reunits allí i generaren una onada de discussions i protestes que donaren peu a una minuciosa exposició de greuges històrics entre anarquistes i socialistes. Davant la impossibilitat de defensar-se, Comaposada va abandonar el local «entre els escarnis i fàstics dels que l'atacaven».⁵⁰ Passada la vaga, es va celebrar una assemblea de la societat de sabaters «La Igualdad» per jutjar l'actitud d'alguns dels seus membres, que acusaven d'haver treballat durant la vaga. Un dels acusats era Comaposada, que es va defensar dient que si havia treballat només havia estat per fer unes botes per la seva dona. No obstant això, l'assemblea decidí, gairebé per unanimitat, expulsar-lo de la societat de sabaters.⁵¹

La Setmana Tràgica

L'any 1908 va tornar a Catalunya el socialista reusenc Antoni Fabra i Ribas, en un moment en què els diferents moviments obreristes catalans (anarquistes, socialistes i republicans radicals) s'agrupaven en el moviment de la Solidaritat Obrera. El jove Fabra i Ribas, amb 29 anys, i el veterà Comaposada, amb 49, van formar un autèntic tàndem reorganitzant la FSC i col·laborant en el

⁴⁵ «Ha sigut nomenat corresponsal a Barcelona, de l'important diari socialista francès *L'Humanité*, nostre volgut amic don Josep Comaposada, ...». *El Poble català*, Barcelona, núm. 2933, 22-03-1913.

⁴⁶ Per al llistat complet de publicacions on col·laborà Comaposada, veure David BALLESTER (2005), *Josep Comaposada...*, Annex IV.

⁴⁷ *La Campana de Gràcia*, Barcelona, 30-11-1909. Cit. Xavier CUADRAT (1976), *Socialismo y anarquismo...*, p.330.

⁴⁸ *El Diluvio*, Barcelona any LXI, núm. 125, 29-05-1919.

⁴⁹ *El Pueblo*, Tortosa, any XVI, núm. 1564, 01-12-1916, p. 2.

⁵⁰ Emili SALUT (1938), *Vivers de revolucionaris: apunts històrics del districte cinquè*, Barcelona, Llibreria Catalonia, p. 54-56.

⁵¹ Joël DELHOM (2015), «La primera gran huelga de los constructores de calzado de Barcelona en 1903», a *Cahiers de civilisation espagnole contemporaine* (en línia), 2, <<http://journals.openedition.org/ccec/5508>> (consulta: 15 setembre 2019).

marc de Solidaritat Obrera. Aquesta actuació conjunta culminaria durant els fets del juliol i agost de 1909, la coneguda com la Setmana Tràgica. El detonant principal de la revolta fou la mobilització de reservistes per ser enviats al Marroc, on el 9 de juliol havia començat la Guerra de Melilla. Diverses entitats obreres van organitzar actes en contra de la lleva i del govern. Un d'aquests actes es va celebrar a Terrassa davant 4.000 obrers, amb l'assistència de Comaposada i la intervenció de Fabra i Ribas. El dia 23 Solidaritat Obrera va convocar una vaga general per al dilluns 26 de juliol. Fabra i Ribas n'informà puntualment Comaposada, a qui acudí a demanar consell,⁵² i després de reunir el Comitè socialista, van decidir afegir-se a la convocatòria de vaga general. Fabra i Ribas s'incorporà com un dels tres membres del comitè de vaga. L'èxit del primer dia de vaga derivà al vespre en els primers brots de violència i es declarà l'estat de guerra. L'endemà els enfrontaments armats es van generalitzar per tot Barcelona, amb l'aixecament de barricades i l'incendi de nombrosos edificis religiosos. El que havia començat com una protesta per les lleves derivà en una revolta anticlerical. Comaposada i Fabra i Ribas intentaren en va que els dirigents republicans prenguessin el control de la situació per proclamar la República, i amb aquesta intenció s'entrevistaren amb el líder republicà radical Emiliano Iglesias i amb Jaume Carner, republicà nacionalista. A finals de setmana, després de l'arribada de tropes provinents de València, Saragossa, Pamplona i Burgos, la revolta es va donar per acabada i es va restablir l'ordre. No obstant això, començà llavors una dura i arbitrària repressió que culminà amb la detenció, judici i afusellament del pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia, acusat de ser l'instigador de la revolta.

Comaposada recollí les seves impressions de la Setmana Tràgica en una sèrie d'articles a *El Socialista* que s'acabaren publicant a finals de 1909 en un opuscle de 32 pàgines titulat *La Revolución de Barcelona*. L'any següent publicà un altre volum sota el títol *La Revolución en Cataluña* on recollí els fets més destacats que tingueren lloc en altres localitats catalanes.

Arran dels fets de la Setmana Tràgica, Comaposada va haver d'amagar-se durant un temps. De fet no fou l'únic moment que patí la persecució de la justícia. El setembre de 1911 fou detingut per la policia a l'estació de Sabadell i alliberat al cap d'unes hores.⁵⁴ El 1913 tenim notícia del sobreseïment d'una causa contra Comaposada i altres per un míting contra la guerra celebrat al Centre Socialista de Gràcia,⁵⁵ probablement la mateixa per la qual se l'acusava d'incitació a la rebel·lió.⁵⁶ L'any següent, el diari *El Socialista* fou denunciat per un article signat per Comaposada.⁵⁷ Sortosament es va beneficiar de la publicació de la llei d'amnistia de 5 de desembre de 1914, i la causa es va sobreseure.⁵⁸ La seva filla Mercè recordava que el seu professor de l'escola graduada li havia dit un dia que si s'assabentava que el seu pare estava a la presó havia de saber que no era perquè fos un lladre, sinó perquè es preocupava de la defensa dels drets dels treballadors.⁵⁹

Un cop van passar els moments més durs de la repressió, les associacions obreres i republicanes s'organitzaren per reclamar l'alliberament dels presos i encausats. El 16 de gener de 1910, Comaposada va participar com a integrant de la Comissió pro-presos en una manifestació a la Plaça de Catalunya de Barcelona sota el lema «Justicia y libertad», on els membres de la Comissió «lucían un lacito rojo en el ojal de la americana».⁶⁰

⁵² Antonio FABRA RIBAS (1975), *La Semana trágica: El caso Maura*. El krausismo, Madrid, Seminarios y Ediciones, p. 35.

⁵³ David BALLESTER (2005), *Josep Comaposada...*, p. 50-58.

⁵⁴ *El Poble català*, Barcelona, núm. 2384, 19-09-1911.

⁵⁵ *La Publicidad*, Barcelona, núm. 12473, 16-12-1913.

⁵⁶ *El Diluvio*, Barcelona, any LIV, núm. 166, 14-06-1912.

⁵⁷ *El Diluvio*, Barcelona, any LVI, núm. 260, 18-09-1914.

⁵⁸ Archivo Histórico Nacional (Madrid), Audiencia Territorial de Madrid, Sala de lo Criminal, 19, Exp. 30.

⁵⁹ Antonina RODRIGO (2002), *Una Mujer libre: Amparo Poch y Gascón, médica y anarquista*, Barcelona, Flor del Viento, p. 85-86.

⁶⁰ *El Diluvio*, Barcelona, any LII, núm. 17, 17-01-1910, p. 7.

Propagandista i traductor

Després de la Setmana Tràgica, els socialistes abandonaren la Solidaritat Obrera, que donà lloc a la Confederació Nacional del Treball (CNT). La direcció de la UGT no veia amb bons ulls l'aparició de la CNT, per la competència que significava en l'àmbit estatal. Tot i això, Comaposada encara assistí al I Congrés de la CNT el setembre de 1911.⁶¹ Per altra banda, a les eleccions generals de maig de 1910 es presentà per primer cop la Conjunció Republicano-Socialista, permetent que per primer cop un socialista, Pablo Iglesias, aconseguís l'acta de diputat a Corts.

Durant la primera meitat de la dècada, Comaposada desenvolupà una intensa activitat propagandística, participant en nombrosos mítings arreu de Catalunya. Al setembre de 1910, aprofitant la visita del flamant diputat Pablo Iglesias que tornava del congrés de la Internacional celebrat a Copenhaguen, s'organitzaren una sèrie de mítings en diferents localitats. Comaposada acompanyà Iglesias a Sitges, Sabadell, Barcelona, Manlleu, Mataró, Reus, Tarragona i Tortosa. A més a més de Comaposada i Iglesias, també hi participaren altres oradors locals com Marcel·lí Domingo a Tortosa, Josep Floresví Garreta a Tarragona o Josep Recasens i Mercadé a Reus. En altres ocasions, Comaposada participà en mítings contra la guerra, commemoracions de la Setmana Tràgica o la Comuna de París o conferències sobre la organització dels obrers. Va compartir la tribuna d'oradors entre d'altres amb la cooperativista i socialista Micaela Chalmeta (Amparo Martí), el polític vendrellenc Andreu Nin, el director d'*El Poble Català*, Pere Coromines, el socialista Manuel Serra i Moret o l'escriptor Gabriel Alomar.

També durant aquests anys, gràcies al coneixement autodidacte del francès i l'anglès, inicià una activitat de traducció d'autors estrangers, principalment de textos socialistes i de divulgació científica, que es publicaven en castellà en edicions de caràcter popular. D'entre els autors socialistes, va traduir Friedrich Engels (*Religió, filosofia, socialisme*), Jean Jaurès (*La paz y el socialismo*), August Bebel (*Socialización de la sociedad*), Paul Lafargue (*El matriarcado: estudio sobre los orígenes de la familia*) i Émile Vandervelde (*Los parásitos de la sociedad*). També una obra de l'anarquista francès Sébastien Faure (*Contestación a una creyente*). D'entre les traduccions d'obres més divulgatives, destaquen les de l'astrònom francès Camille Flammarion (*Los terremotos, ¿Qué es el cielo?, Viajes en Globo i Orígenes de la vida*).⁶² Aquesta activitat com a traductor probablement li suposà alguns ingressos extres. Tanmateix també li causà algun mal de cap, ja que els editors d'aquestes obres no sempre tenien el permís de l'autor per publicar-ne la traducció. Si més no, això es desprèn de les cartes creuades entre Josep Comaposada i l'escriptor francès Augustin Hamon, i entre aquest últim i el seu traductor oficial a Espanya, l'anarquista Josep Prat.⁶³ El 1907, Hamon havia publicat *Abrégé de l'histoire du socialisme*, traduïda un any més tard al castellà per Josep Prat amb el nom de *Compendio de la historia del Socialismo*. L'any 1911 el Centro Editorial Presa va publicar el mateix llibre sense autorització de l'autor, traduït per Josep Comaposada sota el títol *La revolución a través de los siglos*, que a més a més comprenia un parell d'articles de Hamon com a capítols extra. Prat n'alertà per carta a Hamon, referint-se a Comaposada com «un petit intrigant que intenta emergir» i Hamon, contrariat per la traducció sense autorització, proposà que reclamessin una compensació de 500 francs al Centro Editorial Presa. En rebre la petició de compensació, Comaposada es posà en contacte amb Hamon per mirar d'arribar a una solució amistosa.

A finals de 1910 es va intentar reorganitzar la Federació Socialista Catalana, traslladant la direcció a Reus i adoptant *La Justicia Social* com a òrgan oficial. Alguns dels articles que Comaposada hi publicà es recolliren després en un llibret de 48 pàgines sota el títol *La organización obrera en Cataluña*.

⁶¹ David BALLESTER (2005), *Josep Comaposada...*, p. 62.

⁶² David Ballester va localitzar un total de 16 obres traduïdes per Comaposada, algunes d'elles amb diverses edicions. Afegim al llistat publicat per Ballester, una altra traducció que hem localitzat: *Orígenes de la vida*, de Camille Flammarion. David BALLESTER (2005), *Josep Comaposada...*, p. 40-41, 117-118.

⁶³ International Institute of Social History (Amsterdam), Augustin Hamon Papers. <<http://hdl.handle.net/10622/ARCH00546>>.

Tot i aquests intents de redreçament, la situació dels socialistes catalans era bastant precària en nombre d'efectius, tant al PSOE com a la UGT. A principis de 1911, per exemple, la UGT només comptava amb 992 federats a Barcelona. Aquesta manca històrica d'efectius es fa evident en els comentaris sarcàstics que el cenetista Martín Bruno dirigia a Comaposada: «era uno de los puntales del socialismo en Cataluña (puntal y base creo que él solo)». ⁶⁴ Bruno havia participat amb Comaposada en una compareixença davant l'Institut de Reformes Socials de Madrid a l'octubre de 1913. Però mentre els cenetistes es negaren a exposar oralment els seus greuges per estar en desacord amb els fins de l'Institut (només entregaren un informe per escrit), Comaposada, en representació dels obrers tèxtils de Manlleu, denuncià les dures condicions de vida que suportaven els obrers de les colònies tèxtils. ⁶⁵ Cinc anys més tard també participà, integrat a la Col·laboració regional catalana, a la Ponència Nacional que havia de preparar l'avantprojecte de *Ley de retiros obreros*. ⁶⁶ Encara el 1921 assistia com a representant dels obrers a la mateixa Col·laboració, ⁶⁷ i el 1925 el trobem com a vocal obrer del Patronat de Previsió Social de Catalunya i Balears. ⁶⁸

Josep Comaposada també col·laborà amb un Grup Antiflamenquista que es creà a Barcelona el 1912, sorgit de l'Ateneu Enciclopèdic Popular. Aquest grup, format per Salvat-Papasseit, Joan Alavedra, Enric Palau i Emili Eroles, entre altres, veia les curses de braus com un senyal inequívoc d'endarreriment cultural. Les assimilaven amb la incultura i les consideraven un símbol del retard social i econòmic d'Espanya. Opinaven que aquests espectacles eren immorals i contraris a la dignitat humana. El grup escampava escrits antitaurins a la plaça de toros de les Arenes. Els autors d'aquests textos eren Eugenio Noel, Eugeni d'Ors, Martí Julià, Anselmo Lorenzo, Marcel·lí Domingo o el mateix Comaposada. ⁶⁹ Uns anys abans, el 1904 ⁷⁰ i el 1905, ^{71 72} el mateix Comaposada ja havia participat en diversos actes que demanaven l'abolició de les curses de braus.

Tot i la intensa activitat d'aquest Comaposada madur, Emili Salut recordava com vers 1919 «vèiem a Comaposada, socialista com sempre, de tota la vida, que encara vivia al districte cinquè i passava pel carrer de la Cera llegint el diari, amb el cap inclinat, la vista cansada i la barba grisa; passava per aquells estrets carrers abans de les vuit del matí, que aquesta era l'hora que cada dia entrava al taller per guanyar un jornal». ⁷³

L'etapa de la Unió Socialista de Catalunya

Tradicionalment, els socialistes havien considerat les reivindicacions catalanistes com un moviment reaccionari i burgès, allunyat de l'internacionalisme que havia d'unir la classe obrera de tots els països. Però al llarg dels anys 10, i sobretot dels anys 20, diverses veus del socialisme català van advocar per un canvi de plantejament envers el fet nacional. Així per exemple, el 1913 el Centre Socialista de Barcelona, presidit per Comaposada, es va mostrar a favor del projecte de

⁶⁴ *Solidaridad Obrera*: A.I.T., *Órgano del movimiento libertario español en Francia*, París, any XIV, núm. 679, 27-03-1958, p. 3.

⁶⁵ INSTITUTO DE REFORMAS SOCIALES (1913), *La jornada de trabajo en la industria textil. Trabajos preparatorios del Reglamento para la aplicación del Real decreto de 24 de agosto de 1913*, Madrid, Imprenta de la sucesora de M. Minuesa de los Ríos, p. 118-126

⁶⁶ INSTITUTO NACIONAL DE PREVISION (1918), *Preparación de las bases de un proyecto de ley de retiros obreros. Ponencia Nacional de Retiros Obreros*. Madrid, Sobrinos de la sucesora de M. Minuesa de los Ríos.

⁶⁷ *Catalunya social*, Barcelona, núm 27, 29-10-1921, p. 13.

⁶⁸ *Catalunya social*, Barcelona, núm 239, 05-12-1925, p. 14.

⁶⁹ David BALLESTER (2005), *Josep Comaposada...*, p. 70-71.

⁷⁰ *Diario de Reus*, Reus, any XLV, núm. 276, 30-11-1904, p. 2.

⁷¹ *La Cruz*, Tarragona, any V, núm. 1008, 15-02-1905, p. 2.

⁷² *La Cruz*, Tarragona, any V, núm. 1083, 16-05-1905, p. 2.

⁷³ Emili SALUT (1938), *Vivers de revolucionaris...*, p. 56.

la Mancomunitat. I el 1916, el VI Congrés de la Federació Socialista Catalana va defensar el dret a l'autonomia de les regions espanyoles i l'ús oficial de la llengua catalana. Fins i tot el PSOE va assumir temporalment aquesta posició autonomista arran del seu XI Congrés el 1918.⁷⁴

També el conflicte lingüístic era ben viu aquells anys en els àmbits obrers. Eren habituals les discussions sobre en quina llengua havien de ser les intervencions en mítings i assemblees. Antoni Rovira i Virgili es lamentava que les organitzacions obreres catalanes no empraven el català en les seves publicacions, tot i assenyalar que alguns dirigents obrers entenien que calia redreçar l'ús de la llengua: «En Felip Cortiella entre'ls llibertaris, En Seguí entre'ls sindicalistes, En Comaposada entre'ls socialistes, (...) I quasi no cal anomenar a l'Andreu Nin».⁷⁵ En relació amb la llengua, comentarem un episodi anecdòtic que van protagonitzar Comaposada i Largo Caballero, descrit pel cenetista Enrique Rueda.⁷⁶ Fa referència a una trobada al Cafè Refractorum entre representants de la Confederació Regional (Salvador Seguí i ell mateix) amb els de la UGT (Julián Besteiro i Francisco Largo Caballero), a la qual també assistí Comaposada. Un cop van acabar la reunió es van posar a conversar i va sortir el tema de la llengua catalana. Rueda explica que Largo Caballero sostenia que no es podia considerar com un idioma, sinó com un dialecte, i afirmava que no comptava amb una literatura pròpia. Tots els altres mostraren el seu desacord, i Comaposada per demostrar-li que estava equivocat tragué de la cartera un retall de diari amb poesies de Guimerà, es posà les ulleres i començà a llegir-les pausadament. Segueix Rueda: «Apenas había terminado cuando Largo Caballero, con su risa sarcástica, peculiar en él, objetó: *Hombre, Comaposada, no hay derecho, si llego a saber eso me traigo de Madrid un puñado de romances de ciegos que guardo en un baul. Todos nos miramos y nos entendimos sin decir palabra.*»

Signatura de Josep Comaposada. Procedent d'una carta manuscrita de Comaposada a l'escriptor i periodista Carles Rahola, datada el 1926. Fons Carles Rahola Llorens. Arxiu Municipal de Girona.

A principis de 1923, el PSOE va tornar a enfortir el seu discurs contrari al catalanisme. Dins mateix de la Federació Catalana, homes com Fabra i Ribas o Joan Codina defensaven la posició de la direcció del partit, mentre que Manuel Serra i Moret o Rafael Campalans defensaven la creació d'una força socialista amb sentit de catalanitat.⁷⁷ Aquesta intenció cristal·litzà aquell mateix any, al juliol, amb la fundació de la Unió Socialista de Catalunya (USC), que naixia amb la intenció de crear una força socialista forta a Catalunya. Comaposada va formar part del seu primer consell directiu, com a vocal de relacions exteriors. Altres fundadors de la USC van ser els ja esmentats Campalans i Manuel Serra i Moret, a més a més de Josep Recasens i Mercadé o Gabriel Alomar. Només dos mesos després de crear-se la nova formació, tingué lloc el cop d'estat de Primo de Rivera. La col·laboració del PSOE amb el nou règim, que perseguí a la CNT i als comunistes però tolerà l'activitat del PSOE i la UGT, suposà un primer motiu de desavinença entre la USC i els socialistes espanyols. Precisament, la majoria de membres de la USC volien bastir un Front Obrer a partir de la CNT, extrem que comptava amb l'oposició frontal del PSOE. Per altra banda, Comaposada i Serra i Moret volien que el PSOE reconegués la USC com el legítim representant del socialisme a Catalunya, però no se'n van sortir. Arran dels encesos enfrontaments a la premsa entre militants de la USC i del PSOE que van situar Comaposada en una posició molt compromesa, a finals de 1925 va decidir abandonar la USC i reingressar al PSOE i a la UGT.

⁷⁴ David BALLESTER (2005), *Josep Comaposada...*, p. 82-84.

⁷⁵ *Catalunya: revista setmanal*, Barcelona, núm. 307, 20-09-1913, p. 11.

⁷⁶ *Acción Social Obrera*, Sant Feliu de Guíxols, núm. 116, 31-07-1920, p. 3.

⁷⁷ David BALLESTER (2005), *Josep Comaposada...*, p. 93.

José Comaposada, de Barcelona.

Últims anys

El 13 de maig de 1929 morí Isabel Guillem,⁷⁸ la seva dona, i l'any següent Comaposada es traslladà a viure a Madrid on feia anys que hi vivia la seva filla Mercè.⁷⁹ Prova del fet que el trasllat devia ser definitiu és que durant el primer semestre de 1930 ja s'afilià a l'Agrupació Socialista Madrilenya.⁸⁰ En els seus últims anys a Madrid va presenciar la proclamació de la II República, però també com la seva salut empitjorava. Finalment va morir la tarda del 29 de novembre de 1933, a punt de complir 74 anys.⁸¹ Està enterrat al cementiri civil de Madrid,⁸² el mateix recinte on estan sepultats altres dirigents socialistes com Pablo Iglesias i Largo-Caballero, o presidents de la I República com Estanislau Figueras i Pi i Margall.

Tot i que ja tenia 66 anys, Comaposada encara va desenvolupar tasques a la Federació Socialista de Catalunya, a la UGT i com a director de *Justicia*, el setmanari de la Federació Catalana de la UGT. En aquells anys, degut a la seva edat avançada, alguns militants socialistes també es referien al veterà Comaposada com «l'Avi» dels socialistes catalans.

Caricatura de Josep Comaposada, apareguda a les pàgines de *El Socialista*, núm. 6115, 15-09-1928. Font: Fundació Pablo Iglesias (Madrid).

Obituari de Josep Comaposada, *El Socialista*, núm. 7744, 30-11-1933. Font: "Fundación Pablo Iglesias (Madrid)

⁷⁸ *El Socialista*, Madrid, núm. 6322, 15-05-1929, p. 3.

⁷⁹ Mercè Comaposada i Guillem (Barcelona, 14-08-1900 – París, 11-02-1994), més coneguda com a Mercedes Comaposada, i més tard a l'exili com a Mercedes Guillén o Mercedes Lobo. De jove treballà com a muntadora de pel·lícules. Es traslladà a Madrid, on estudià Dret. Afiliada a la CNT, l'abril de 1936 va ser una de les fundadores de l'organització anarcofeminista *Mujeres Libres* i de la revista homònima. Amb l'inici de la Guerra Civil va tornar a Barcelona, on va tenir una activitat destacada com a pedagoga, organitzant classes al Casal de la Dona Treballadora. El 1939 es va exiliar a França amb el seu marit, l'escultor zamorà Baltasar Lobo (1910-1993). Gràcies a l'ajuda de Picasso, es van establir a París, on ella va exercir de secretària del pintor durant uns anys. També es dedicà a la traducció al francès d'alguns clàssics espanyols i a la representació artística del seu marit. Entre 1963 i 1973, en contacte amb altres companyes de l'exili, van reeditar la revista *Mujeres Libres*. Va morir a París el 1994 i està enterrada al cementiri de Montparnasse de la capital francesa. Antonina RODRIGO (2002), *Una Mujer libre: Amparo Poch y Gascón, médica y anarquista*, Barcelona, Flor del Viento. Albert BALCELLS (2015), *Vuit feministes catalanes entre 1889 i 1976*, Barcelona, Rafael Dalmau.

⁸⁰ Fundació Pablo Iglesias. Afiliados Agrupación Socialista de Madrid.

⁸¹ Registre Civil de Madrid. Districte de Buenavista. Defuncions. Llibre 182-3, p. 257. Segons l'anotació del registre civil, va morir a les quatre de la tarda al domicili de la seva filla, al número 8 del carrer Nuñez de Balboa, actual districte de Salamanca, a causa d'un edema agut de pulmó.

⁸² Quarter 4B, illa 44, lletra D.

Josep Comaposada considerava que havia fracassat en el seu objectiu de fer créixer el socialisme a Catalunya i creia que no era mereixedor de cap mena d'homenatge. No obstant això, tres anys abans de morir va rebre un parell d'homenatges: el primer a Madrid en ocasió de la inauguració del mausoleu de Pablo Iglesias a l'abril de 1930, i el segon per part dels seus companys catalans a Sant Martí Sescorts (Osona), al juliol del mateix any. Més recentment, el 1988, la UGT de Catalunya va posar el nom de Josep Comaposada a una fundació vinculada al sindicat que treballa en l'àmbit de la cooperació.⁸³

Molts dels seus coetanis l'han descrit com una home bondadós i honest, que sense destacar com a orador, va desenvolupar una intensa activitat política i propagandística. Manuel Serra i Moret, en una carta a Pere Foix, definia a Comaposada com una persona amatent, honesta, servicial i intel·ligent. Afegia que era «un noble patriarca, mestre de dues generacions».⁸⁴ En una altra carta, el qualificava d'«apòstol bondadós» i assegurava que era una figura familiar al barri dels carrers de Ponent i Ferlandina.⁸⁵ En la mateixa línia, l'obituari que signà el republicà Francisco Roselló a *El Diluvio*, el qualificava com un home bo, «siendo su entusiasmo por el ideal que abrazó sólo comparable con el culto que siempre rindió a la honestidad política».⁸⁶ També ens ha arribat el record de la seva filla Mercè Comaposada, recollit per Martha A. Ackelsberg l'any 1982. Mercè recordava que el seu pare s'aixecava a les quatre o a les cinc del matí per estudiar i es burlava de les seves filles preguntant-los com podien dormir tant. A casa seva sempre hi havia gent entrant i sortint. L'activitat i l'exemple del seu pare van causar-li una profunda impressió: «El meu pare, que era socialista, em va deixar un sentit molt fort d'humanitat.»⁸⁷

Bibliografia

- BALCELLS, Albert; *Vuit feministes catalanes entre 1889 i 1976*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2015.
- BALLESTER, David; *Josep Comaposada, biografia d'un socialista*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 2005.
- CUADRAT, Xavier; *Socialismo y anarquismo en Cataluña (1899-1911). Los orígenes de la C.N.T.* Madrid: Edic. de la Revista de Trabajo, 1976.
- MARTÍNEZ DE SAS, Maria Teresa; PAGÈS I BLANCH, Pelai (coords.); *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- RODRIGO, Antonina; *Una Mujer libre: Amparo Poch y Gascón, médica y anarquista*. Barcelona: Flor del Viento, 2002.
- FOIX, Pere; *Serra i Moret*. Ciutat de Mèxic: Editores Mexicanos Unidos, 1967.
- SALUT, Emili; *Vivers de revolucionaris: apunts històrics del districte cinquè*. Barcelona: Llibreria Catalonia, 1938.
- ULLMAN, Joan Connelly; *La Semana Trágica*. Esplugues de Llobregat: Ariel, 1972.

⁸³ Josep M. ANDREU, Joan TUDELA (2005), «La memòria ugetista. Fundació Comaposada», *Cercles: revista d'història cultural* (Barcelona), núm. 8, p. 351-353.

⁸⁴ Pere FOIX, *Serra i Moret...*, p. 95.

⁸⁵ Pere FOIX, *Serra i Moret...*, p. 96.

⁸⁶ *El Diluvio*, Barcelona, any LXXVI, núm. 288, 3-12-1933, p. 5.

⁸⁷ Martha A. ACKELSBURG (1991/2005), *Free Women...*, p. 121.